

ISSN 2349-638x
Impact Factor 6.293

AAYUSHI INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL

PEER REVIEW & INDEXED JOURNAL

Email id : airjpramod@gmail.com

www.airjournal.com

SPECIAL ISSUE No. 64

Executive Editor

Dr. S.M. Maner

Principal

Tuljabhavani Mahavidyalaya,

Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Co-Editor

Dr. S.M. Deshmukh

Head, Dept. of Marathi

Tuljabhavani Mahavidyalaya,

Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Chief Editor

Prof. Pramod Tandale

Sr No	Author Name	Title of Article / Research Paper	Page No.
121	डॉ. प्रताप मारूती गायकवाड	भाषा आणि प्रसारमाध्यमे (मुद्रित व दृश्य माध्यमे)	336
122	प्रा. मधुकर बालासाहेब जाधव	मुद्रितशोधन व रोजगाराच्या संधी	340
123	कविता ठोंबरे	मुद्रित शोधन	342
124	प्रा. डॉ. बी. बी. खंदारे	मुद्रितशोधन आणि भाषालेखन व्यवहार	343
125	डॉ. किरण आगतराव जगदाळे	मुद्रितशोधन	345
126	केशरचंद नारायण राठोड	मुद्रितशोधन	348
127	डॉ. जी. एस. क्षिरसागर	मुद्रित माध्यमासाठी लेखन कौशल्य	354
128	प्रा. शिवाजी संभाजी गायकवाड	मराठी व अन्य संकेतस्थळावरील रोजगाराच्या संधी	356
129	प्रा. डॉ. शिवाजी पिराजी जगतवाड	स्तंभलेखन व स्वरूप	358
130	सौ. पद्मावती प्रभाकर पाटील	वृत्तपत्रीय - अग्रलेख लेखन	360
131	प्रा. डॉ. सहदेव विलासराव रसाळ	पटकथा लेखन संकल्पना : स्वरूप, प्रकार आणि वैशिष्ट्ये	363
132	प्रा. संस्कृती सचिन पाचकुडे	भाषाभ्यास : अनुवाद क्षेत्र	366
133	सागर रघुनाथ सुरवसे	मराठी भाषा व अनुवाद क्षेत्रातील रोजगाराच्या संधी	369
134	श्री. बबन नामदेव गायकवाड	भाषाभ्यास : अनुवाद क्षेत्र	371
135	प्रा. नानासाहेब गव्हाणे	भाषा अभ्यासातील रोजगाराभिमुख क्षेत्र : अनुवाद	374
136	प्रा. डॉ. निलेश एकनाथराव लोंढे	अनुवाद क्षेत्रातील रोजगाराच्या संधी	376
137	प्रा. विनय माडगावकर	भाषांतरातून अर्थार्जन	380
138	प्रा. श्री. जितेंद्र शरणप्पा बिराजदार	नाटक आणि भाषांतर प्रक्रिया	383
139	प्रा. अनुराधा लक्ष्मणराव पाटील	भाषाभ्यास - अनुवाद क्षेत्र	385
140	प्रा. डॉ. इजा तांबोळी	अनुवाद : समस्या आणि उपाय	387
141	डॉ. सुरेश शिंदे	अनुवाद आणि व्यवसायाच्या संधी	390
142	प्रा. राजा निवृत्तीजगताप	सूत्रसंचालन: एक व्यावसायिक कला	393

भाषाभ्यास : अनुवाद क्षेत्र

- प्रा. संस्कृती सचिन पाचकुडे
एम.ए. बी.एड.एम.लीब

प्रस्तावना

भाषा ही मानवी जीवनाचा अविभाज्य भाग आहे. आपल्या मनातील विचार, भावना व अनुभव व्यक्त करण्यासाठी भाषा हे एक माध्यम आहे. भाषेद्वारे आपण ऐहिक व्यवहार पुरे करू शकतो. भाषेमुळे मानवाच्या विचारांची देवाण-घेवाण होते. अलीकडच्या काळात इंटरनेटच्या वाढत्या प्रभावामुळे जग अधिकाधिक जवळ येत आहे. संपर्कासाठी इंग्रजी भाषेचा वापरही मोठ्या प्रमाणावर होत असल्यामुळे विविध स्वरूपांच्या माहितीचे भाषांतर करून लोकांना हव्या त्या भाषेत ते उपलब्ध करून दिले जात आहे त्यामुळे सध्याच्या काळात दुभाषी अथवा भाषांतरकारांना उत्तम संधी चालूनेत आहे. भाषांतराला प्रगत भाषिक कौशल्य असे संबोधतात इ.स. १८१९ पासून इंग्रजांच्या संपर्कामुळे मराठी व इंग्रजी या दोन भाषा एकमेकांच्या सहवासात आल्या इंग्रजीतील लेखन या कालखंडात मराठीमध्ये मोठ्या प्रमाणावर भाषांतरित झाले सध्याच्या काळात जपानी, चिनी, अरेबिक, रशियन यांसारख्या भाषांच्या वाढत्या प्रभावामुळे जर कुणाला पूर्णवेळ भाषांतरकार म्हणून करिअरचा पर्याय निवडायचा असेल तर त्या दृष्टीने अनेक उत्तमोत्तम संधी या क्षेत्रात उपलब्ध आहेत जग अधिकाधिक जवळ येत असताना माहितीच्या आदान-प्रदाना दरम्यान भाषिक अडसर दूर व्हावा, यासाठी अनुवादकाची गरज वाढत आहे

उद्दिष्ट :-

- भाषांतर प्रक्रिया संकल्पनेचा अभ्यास करणे
- अनुवाद क्षेत्र आणि रोजगाराच्या संधी यातील परस्पर संबंधांचा अभ्यास करणे
- अनुवाद क्षेत्रामध्ये येणाऱ्या समस्यांचा अभ्यास

संशोधन पध्दती :- वर्णनात्मक पध्दती, विश्लेषणात्मक या दोन संशोधन पध्दतीनुसार अभ्यास केलेला आहे

माहितीचे विश्लेषण :-

अनुवाद :-

एका भाषेतला मजकूर दुसऱ्या भाषेतल्या शब्दांतील वाक्यांतील किंवा लिखाणातील भाव विचार आणि दृष्टीकोन यांच्यासहित नेमकेपणाने व्यक्त करण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे अनुवाद होय. अनुवाद म्हणजे आधीच अवगत असलेल्या अर्थाचे पुनःकथन, अनुवाद किंवा भाषांतर ही एक कला आहे

अनुवाद संकल्पना :-

- १) माधव आचवल :- कोणत्याही वाङ्मयकृतीचा परभाषेत केलेला अनुवाद म्हणजे एक सांस्कृतिक संदर्भातील अनुभवाला दुसऱ्या सांस्कृतिक संदर्भात रुजविण्यासारखे
- २) विलास साळुंखे :- परभाषा साहित्य कृतीतल्या सृजनात्मक अनुभव व मूळार्थाना धक्का न लावता त्यांची पृथगात्मता स्वभाषेत प्रामाणिकपणे अभिव्यक्त करणे व तो करित असताना मुळातील रचना, तंत्र व शैली विषयक वैशिष्ट्यांनाही शक्य तितका न्याय देणे या प्रथम श्रेणीच्या अनुवादाच्या मुख्य कसोट्या आहेत
- ३) म.द. हातकणंगलेकर :- आपल्या वाङ्मयीन अभिरुचीशी समांतर अशी तर मूळ साहित्यकृती आणि तिची भाषाशैली असेल तर अनुवाद सुकर होतो

अनुवाद क्षेत्र :-

आजकाल बहुतांश व्यावसायिक क्षेत्रात इंटरनेटचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला जातो त्यामुळे विविध स्वरूपांच्या व्यावसायिक गरजादेखील वाढल्या आहेत. परिणामी, भाषांतराचे काम छोट्या स्तरावर मर्यादित न राहता त्याला व्यावसायिक पातळीवर थेट परदेशी बाजारपेठ मिळण्याइतके ते व्यापक झाले आहे. या क्षेत्रात यश मिळवणे हे सर्वस्वी अनुवादकाच्या हातात असते. ग्राहकाची गरज ओळखून त्यानुसार काम पार पाडल्यास आपोआपच कामाचा ओघ वाढतो भाषांतराच्या कामाला चांगलीच मागणी असून येत्या काही वर्षात लक्षावधी डॉलर कमावून देणारे क्षेत्र म्हणून हे पुढील काळात या दृष्टीकोनातून पाहिले

जाईल. या क्षेत्रात करिअर येऊ इच्छिनाऱ्यांना किमान दोन भाषा उत्तम येणे आवश्यक आहे. अनुवादकाचे करिअर आनंद आणि समाधानासोबतच उत्तम मानधन देऊ शकते. इंग्रजी, फ्रेंच, चिनी, जपानी, स्पॅनिश अशा भाषांची जाण असलेल्या आणि त्याच्या प्रादेशिक भाषांमध्ये अनुवाद करणाऱ्यांची गरज वाढत आहे मातृभाषेपलीकडे एखाद्यातरी परदेशी भाषेची वा इतर प्रादेशिक भाषेची उत्तम जाण असणे हे अनुवाद क्षेत्रात करिअर करण्यासाठी अत्यावश्यक ठरते भाषेमध्ये गती आणि रुची असणाऱ्या विद्यार्थ्यांला त्याच्या भाषा शिक्षणावर विशेष लक्ष केंद्रित करायला हवे. भाषा अस्खलितपणे आली, भाषेतील बारकावे समजले की, अनुवाद करणे सोपे होते.

अनुवाद क्षेत्रातील रोजगाराभिमुख संधी:-

१. फ्री लान्सिंग :-

अनुवाद किंवा भाषांतरकार म्हणून फ्री लान्सिंग करताना एकाच वेळी तुम्ही अनेक एजन्सीच्या संपर्कात राहतो आणि दुसरे म्हणजे काम स्वीकारण्याचे स्वातंत्र्य तुमच्याजवळ असते एखादा आवडीचा विषय असेल तर त्या स्वरूपाची कामे स्वीकारून त्यामध्ये स्पेशलायजेशनदेखील करता येते. उमेदवारांना आयात-निर्यात एजन्सीकडून चांगलीच मागणी असते त्यातच या संधी स्वरूपाच्या एजन्सीसाठी काम केल्यानंतर लवकरच तुम्ही स्वतःला व्यावसायिक भाषांतरकार म्हणून प्रस्थापित करू शकाल भाषांतरकार म्हणून स्वतःला प्रस्थापित केले की, तुमच्यासमोर फ्री लान्सर म्हणून काम करण्याचा उत्तम पर्याय तयार होतो फ्री लान्सिंगच्या कामात विशेष रस नसेल तरीदेखील इतर अनेक पर्याय उपलब्ध असतात जसे सरकारी किंवा खासगी संस्थांसाठी, विद्यापीठांसाठी, विविध स्वरूपांच्या प्रशिक्षण संस्थांसाठी अथवा बहुराष्ट्रीय कंपन्यांसाठी अनुवादक किंवा भाषांतरकार म्हणून काम करण्याचा अनेक संधी प्राप्त होतात.

अनुवादकांना प्रारंभी एखाद्या जाहिरातीच्या अनुवादाची संधी मिळू शकते सर्व मोठ्या कंपन्यांच्या जाहिराती देशातील प्रमुख भाषांमध्ये प्रकाशित होतात. त्यामुळे त्या विशिष्ट भाषेतील अनुवादकांची गरज ही कॉर्पोरेट जगताला नेहमीच भासत असते राष्ट्रीय पातळीवरील राजकीय संस्था मोठ्या सामाजिक संस्था यांच्याही जाहिराती/ निवदने प्रमुख भाषांमध्ये प्रकाशित होतात. त्यांनाही अनुवादकांची गरज भासते

- विविध वेबसाइटवर वेगवेगळ्या भाषेत लिखाण करण्यासाठी अनुवादक लागतात.
- पर्यटन कंपन्या, मोठी हॉटेल्स, विविध देशांचे दूतावास बहुराष्ट्रीय कंपन्या, कॉर्पोरेट हाऊसेस यांनाही अनुवादकांची गरज भासते
- भाषेवरील प्रभुत्वासोबत माहिती तंत्रज्ञानातील कौशल्य संपादन केले तसोपटवेअर कंपन्यांमध्ये उत्तम संधी मिळू शकते.
- केंद्र सरकारच्या काही विभागांनाही कनिष्ठ आणि वरिष्ठ पातळीवरील अनुवादकांची आवश्यकता भासत असते. शेती, विज्ञान आणि तंत्रज्ञान, टेक्स्टाइल आणि शिक्षण विभाग अशा अनेक ठिकाणी कनिष्ठ भाषांतरकार, वरिष्ठ भाषांतरकार आणि तज्ज्ञ भाषांतरकार तसेच सहाय्यक संचालक अशी भाषा विभागांतील भाषांतरकारांसाठी विविध पदे असतात.
- वृत्तपत्रांना विविध विषयांवरील लेखांचे अनुवाद करण्यासाठी उत्तम अनुवादक हवे असतात.
- प्रकाशकांना वेगवेगळ्या विषयांची पुस्तके / ग्रंथांच्या अनुवादासाठी तज्ज्ञांची गरज भासते. काही प्रकाशन संस्था इतर भाषांमधील मोठ्या लेखकांच्या ग्रंथांचे आणि पुस्तकांचे अनुवादाचे हक्क संपादन करतात. त्यांना त्या ग्रंथाचा अनुवाद अमूक एका प्रादेशिक भाषेत करायचा असतो आणि त्यासाठी त्यांना दोन्ही भाषांची उत्तम जाण असलेल्या तसेच उत्कृष्ट लेखनशैली असलेल्या व्यक्तींची आवश्यकता असते. अशी अनुवादित साहित्यनिर्मिती आपल्याकडे मराठीसह अनेक प्रादेशिक भाषांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर वाढत आहे. अशा प्रकारे उत्तम साहित्याचा अनुवाद करण्याची संधीही अनुवाद क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या व्यक्तींना मिळू शकते.
- न्यायालयीन कामकाजाच्या अनुवादासाठी तज्ज्ञ अनुवादकांची गरज भासते.
- अनेक साहित्य संस्कृती मंडळांमार्फत श्रेष्ठ साहित्याच्या इतर भाषांमध्ये अनुवादाची मोठी योजना राबवली जाऊ शकते. त्यावेळी उत्तम अनुवादकांना संधी उपलब्ध होऊ शकते.
- आयात-निर्यात क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या कॉर्पोरेट कंपन्यांना अनुवादकांची गरज भासते.
- संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या मुख्यालयात तसेच तत्सम कार्यालयांमध्ये इंग्रजी, फ्रेंच, अरेबिक, रशियन, चिनी / स्पॅनिश या भाषांमधील अनुवादक हवे असतात.
- दिल्लीतील इंडियन नॅशनल सायन्टिफिक डॉक्युमेंटेशन सेंटर या संस्थेला तांत्रिक विषयातील कागदपत्रांसाठी अनुवादकांची गरज भासते.

अनुवादाकरिता आवश्यक कौशल्ये :-

- अनुवादासाठी ज्या भाषेची तुम्ही निवड केली आहे, ती भाषा तुम्हाला उत्तमपणे लिहिता येणे तसेच तिचे आकलन आवश्यक हवे हे जर कौशल्य असेल तर अनुवादाबाबत येणाऱ्या गोष्टी नव्याच अंशी सोप्या होतात.
 - अनुवाद किंवा भाषांतराचे अनेक प्रकार असतात. साहित्यिक, व्यावसायिक तर काही तांत्रिक स्वरूपाचे असतात. प्रत्येक वेळी शब्दशः भाषांतराची गरज नसते तर नेमका भावार्थ लक्षात घेऊन, त्यानुसार तो अन्य भाषेत त्या शैलीत बसवावा लागतो. मूळ साहित्यकृतीत किंवा परिपत्रकात काय सांगितले आहे, त्याचा नेमका अर्थ वाचकांपर्यंत पोहोचला पाहिजे.
- याप्रकारचे भाषांतर करण्यासाठी अभ्यासक्रमासोबत सरावाची ही बाब महत्त्वाची असते. जिच्यामध्ये भाषांतर करायचे आहे ती व मूळ भाषेची जाण असली पाहिजे. भाषांतर करता करता लक्षात येते की आपण भाषांतरासाठी निवडलेल्या भाषेपेक्षा स्वतःच्या मातृभाषेत भाषांतर करणे सहज सोपे वाटते. अशावेळी तुमच्या मातृभाषेत भाषांतर अनुवाद करण्याचा पर्याय ठेवू शकता.

समस्या :-

अभ्यासक्रम निवडीमध्ये भाषा या विषयाला दुय्यम स्थान दिले जाते. भाषाविषयातील रोजगारामध्ये अनेक संधी उपलब्ध असून त्याबाबत अभाव दिसून येतो. दोन भाषा बोलणाऱ्या समाज संस्कृतीचे पुरेसे आकलन होत नाही.

मराठी भाषेमधील म्हणी, वाक्यप्रचार, उखाणे आदि इंग्रजी भाषेत व्यक्त करताना अडचणी येतात. प्रत्येक भाषेमध्ये रुढी, परंपरा, चालीरीती, समजुती विषयक शब्द असतात. उदा. केशवपन, श्राध्द, पिंडू, पिंडाला कावळा शिवणे त्यावेळी अडचणी संभावतात.

निष्कर्ष :-

- अनुवाद हे व्यापक क्षेत्र असल्यामुळे इथे भाषांतराच्या स्वरूपानुसार शैक्षणिक पार्श्वभूमी महत्त्वाची ठरते.
- एखाद्या परदेशी भाषेतून भाषांतर करीत असाल तर तेथील संस्कृती, तिथल्या संकल्पना, तेथील साहित्य याची जाण असावी लागते.
- वेगवेगळ्या बहुराष्ट्रीय कंपन्या, हॉटेल्स, हॉलिडे रिसॉर्ट्स पर्यटन कंपन्या इ. मध्ये अनुवादक किंवा दु भाषांसाठी अनेकदा उत्तम संधी मिळताना दिसतात.
- चांगल्या अनुवादासाठी अनुवादकाला दोन्ही भाषांची उत्तम जाण असावी लागते. त्याचा दोन्ही भाषांचा सखोल अभ्यास असावा लागतो त्याचे शब्दज्ञान आणि शब्दसंग्रह परिपूर्ण असावा लागतो अर्थात हे काम करताना आणि अभ्यासाने हे ज्ञान वाढत जाते.
- अनुवादकाला दोन्ही भाषांतील व्याकरणाचेही ज्ञान असावे लागते.
- ललित साहित्य कृतींचा अनुवाद केला जातो. उदा. कथा, कादंबरी, कविता, नाटक इत्यादी.

मूल्यमापन :-

अनुवाद ही कला आहे तसेच त्याचे शास्त्र आहे. भाषेचा अभ्यास व सृजनशीलता याने या क्षेत्रात यश मिळविता येते. भारत हा बहुभाषिक देश असल्याने येथे प्रांतिक तसेच जागतिक भाषेतही अनुवाद होत असतात. पर्यायाने अनुवादकांना महत्त्व प्राप्त होते. एकविसाव्या शतकामध्ये अनेक साधनांनी जसे जगातले अंतर कमी होत आहे. तसेच अनुवाद आणि भाषांतरामुळे जवळ जवळ येत आहे.

संदर्भ सूची :-

1. मराठी विश्वकोश – महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई
2. भाषांतर - सदा कन्हाडे
3. भाषा – स्वरूप, सामर्थ्य व सौंदर्य
4. अनुवाद क्षेत्रासतील संधी – दै.लोकसत्ता १४ जानेवारी २०१३
5. संज्ञा संकल्पना कोश – संपादक वसंत आबाजी डहाके
6. मराठी अभ्यास पत्रिका क्रमांक ९ – मुंबईविद्यापीठ

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार” - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे
श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संघलित

तुळजाभवानी महाविद्यालय, तुळजापूर

जि. उस्मानाबाद (महाराष्ट्र)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद, संलग्नित -
मराठी विभाग आयोजित - एक दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र

“भाषा अभ्यासाच्या योजनायामिमुखाय संंधी”

दि. १९ जानेवारी, २०२०

श्री/श्रीमती/प्रा/डॉ. संस्कृती धारकुडे संस्था/महाविद्यालयाचे नाव तुळजागीरी

दांनी/दिने तुळजाभवानी महाविद्यालयात मराठी विभागातर्फे आयोजित 'भाषा अभ्यासाच्या

सौलज्यायामिमुख संघी' या विषयावरील राष्ट्रीय चर्चासत्रात बीजभाषक/सजाध्यक्ष/विषय प्रवर्तक/निबंधवाचक/सुतेसत्र निबंधवाचक / प्रतिनिधी

महणून उपस्थित राहिले / राहिल्या, चर्चासत्रातील दांचा सक्रिय सहभाग मोलाचा ठरला. या राष्ट्रीय चर्चासत्रात 'भाषाप्रत्यासांध्या' सेवक

राशिमुख संंधी या विषयावरील निबंधाचे सादरीकरण केले. त्याबद्दल हे प्रमाणपत्र सन्मानपूर्वक प्रदान करण्यात येत आहे.

भाषाप्रत्यासः इतमुखाद हेतः

प्रा. डॉ. शिवाजीराव शंभरुखा

डॉ. ए. ए. ए. ए. ए. ए.

मराठी विभाग प्रमुख व चर्चासत्र समन्वयक,
तुळजाभवानी महाविद्यालय, तुळजापूर.

प्रचारक,
तुळजाभवानी महाविद्यालय, तुळजापूर.